

Zakaz konkurencji w umowach cywilnych o świadczenie usług

Umowa o zakazie konkurencji w czasie trwania stosunku pracy oraz umowa o zakazie konkurencji po ustaniu stosunku pracy, które zawierane są pomiędzy pracodawcą i pracownikiem (zgodnie z definicjami tych pojęć zawartymi odpowiednio w art. 3 i art. 2 kodeksu pracy) uregulowane są przepisami kodeksu pracy. Natomiast zakaz konkurencji w przypadku świadczenia usług na podstawie umów cywilnych o świadczenie usług (art. 750 kodeksu cywilnego), do których stosuje się przepisy kodeksu cywilnego o umowie zlecenia, nie jest uregulowany przepisami kodeksu cywilnego. Ustalenie zakazu konkurencji przez strony takiej umowy cywilnej zarówno na okres jej trwania, jak na okres po jej zakończeniu jest jednak możliwe zgodnie z zasadą swobody umów (art. 353(1) kodeksu cywilnego).

Dopuszczalność umownego ustanowienia zakazu konkurencji na okres trwania umowy cywilnej o świadczenie usług (art. 750 kodeksu cywilnego) niezależnie od tego, czy usługodawca (osoba objęta zakazem) ma prawo do wynagrodzenia z tytułu powstrzymania się od działalności konkurencyjnej została potwierdzona przez Sąd Najwyższy chociażby w wyrokach z 11 września 2003 r. (III CKN 579/01), z 11 stycznia 2007 r. (II CSK 400/06) oraz z 19 listopada 2015 r. (IV CSK 804/14).

W wyroku z 11 września 2003 r. (III CKN 569/01) Sąd Najwyższy uznał, iż jeśli klauzula w zakresie zakazu konkurencji w okresie trwania umowy dopuszczalna jest w ramach stosunku pracy, to nie można przyjąć, że wprowadzenie przez strony takiej klauzuli w umowie zlecenia sprzeciwia się ustawie, zasadom współżycia społecznego lub naturze stosunku zlecenia.

W wyroku z 11 stycznia 2007 r. (II CSK 400/06), który pomimo iż dotyczył zakazu konkurencji ustanowionego w umowie sprzedaży udziałów, Sąd Najwyższy wyraził szereg istotnych ogólnych poglądów dotyczących klauzul konkurencyjnych. W wyroku tym Sąd Najwyższy wskazał w szczególności, iż w klauzulach konkurencyjnych zderzają się z jednej strony interes publiczny (rozwój konkurencji), a z drugiej uzasadniony interes prywatny polegający na odsunięciu zagrożenia dla interesów przedsiębiorcy wynikającego z możliwych skutków działań konkurencyjnych ze strony np. wspólników bądź pracowników pełniących funkcje kierownicze oraz uznał, że klauzule konkurencyjne nie są one sprzeczne z polskim systemem prawnym i mają dla tego systemu istotne znaczenie, nie ma więc przeszkód, aby zakaz konkurencji został wprowadzony przez strony w umowie cywilnej.

Dopuszczalność z kolei umownego ustanowienia zakazu konkurencji na wskazany okres po zakończeniu umowy cywilnej, została potwierdzona przez Sąd Najwyższy w powołanych już wyżej wyrokach z 11 stycznia 2007 r. (II CSK 400/06) oraz z 19 listopada 2015 r. (IV CSK 804/14). Natomiast kwestia odpłatności takiej umowy była przedmiotem ewolucji poglądów wyrażanych w wyrokach Sądu Najwyższego. W wyroku z 11 września 2003 r. (III CKN 569/01) Sąd Najwyższy uznał brak odpłatności zakazu konkurencji ustanowionego na okres po zakończeniu umowy cywilnej za sprzeczny z zasadami współżycia społecznego i z tego powodu skutkujący nieważnością takiej klauzuli konkurencyjnej na mocy art. 58 § 2 kodeksu cywilnego. Natomiast w wyrokach z 5 grudnia 2013 r. (V CSK 30/13) oraz z 19 listopada 2015 r. (IV CSK 804/14) Sąd Najwyższy dopuścił możliwość ustanowienia zakazu konkurencji na wskazany okres po zakończeniu umowy cywilnej bez wynagrodzenia. W tym ostatnim wyroku Sąd Najwyższy uznał w szczególności, iż z art. 353¹ k.c. wynika przyzwolenie na nierówność stron umowy i nieekwiwalentność ich sytuacji prawnej, a ze względu na to, że wynika to z woli stron, zasadniczo nie wymaga istnienia okoliczności, które tę nierówność miałyby usprawiedliwiać i dotyczy to także dopuszczalności zawarcia w umowie tzw. klauzuli konkurencyjnej bez ekwiwalentu. W wyjątkowych przypadkach możliwe jest jednak uznanie takiej klauzuli za zawartą z przekroczeniem granic swobody umów z powodu naruszenia zasad

współzycia społecznego i uznanie jej za nieważną na mocy art. 58 § 2 kodeksu cywilnego. Przy takiej ocenie istotne znaczenie przypada stwierdzeniu, że doszło do wykorzystania silniejszej pozycji jednej ze stron dla narzucenia warunków niekorzystnych i prowadzących do rażącego pokrzywdzenia strony o słabszej, z różnych względów, pozycji kontraktowej.

Reasumując, **dopuszczalność umownego ustanowienia zakazu konkurencji na okres trwania umowy cywilnej o świadczenie usług (art. 750 kodeksu cywilnego), jak i na wskazany okres po jej zakończeniu, niezależnie od tego, czy usługodawca (osoba objęta zakazem) ma prawo do wynagrodzenia z tytułu powstrzymania się od działalności konkurencyjnej, jest przyjęta w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W wyjątkowych przypadkach (rażące pokrzywdzenie osoby objętej zakazem) możliwe jest jednak uznanie takiej klauzuli za zawartą z przekroczeniem granic swobody umów z powodu naruszenia zasad współzycia społecznego i uznanie jej za nieważną na mocy art. 58 § 2 kodeksu cywilnego.**

radca prawny Miłosz Hady